

41

שמחת הסליחה

תניא אגרת התשובה | פרק יא

שמחה וכאב

אנחנו רגילים לכך שכובד ראש, מרירות והכנעה אינם מגיעים יחד עם שמחה. אלו רגשות סותרים. אם כן, איך אפשר לעבוד את ה' מתוך שמחה, גם לאחר ההכנעה שאנחנו מרגישים בתשובה התאה?

אדמו"ר הזקן מסביר בלקוטי אמרים פרק לד, שבניגוד למה שחשבנו, אין סתירה אמיתית בין צער לשמחה. כאשר רבי שמעון בר יוחאי גילה את סודות החורבן לבנו, רבי אלעזר, הוא שמח על הסודות הנפלאים שאביו גילה לו, ובכה על צער החורבן. "חדוה תקיעא בליבאי מסטרא דא ובכיה מסטרא דא" (שמחה אחוזה בליבי מצד זה ובכי מצד אחר).

סודות החורבן מגלים את עומק אהבת ה' לעם ישראל. הגילוי הזה מרגש, משמח ומעורר אהבה לה', ויחד עם זאת הוא מחזק את הזעזוע ושברון הלב מן החורבן והגלות. השמחה היא על הקרבה והצער הוא על הריחוק, ולכן לא רק שהם אינם סותרים זה את זה, הם אפילו מעצימים זה את זה: כאשר יש שמחה עצומה על כל קרבה, מתעורר יחד איתה כאב על כל ריחוק, קטן ככל שיהיה.

וכמו בחורבן הבית ובגלות השכינה, כך גם בחורבן הפרטי של האדם, בחטא. כאשר האדם מתבונן בנפשו האלוקית, שהיא חלק מה' ומחוברת אליו כל העת, ובכך שבחטאו הוא יצר נתק בחיבור התמידי הזה, יש בו שמחה עצומה על קרבת האלוקים הגדולה שהוא זוכה לה, יחד עם כאב עצום על הנתק והריחוק, והרגשות הללו פועלים בתוכו יחד ומעצימים זה את זה.

וְאִמְנֶם, לְהִיּוֹת בְּלִבּוֹ הַהֲכַנְעָה, הִיא בְּחִינַת תְּשׁוּבָה תְּתָאָה בְּנֹכַח לְעִיל,

וְגַם הַשְּׂמֵחָה בָּהּ, שֶׁתִּיָּהֵן בְּיַחַד -

בְּכַר מְלֵתָא אֲמוּדָה בְּ"לְקוּטֵי-אֲמָרִים" סוּף פֶּרֶק לָד

כְּמוֹ שְׁכַתּוֹב בְּזֵהר הַקְרוֹשׁ "חֲדוּה תְּקִיעָא בְּלַבְאֵי מְסֻטְרָא דָּא וְכוּ" [שמחה
אחוזה בליבי מצד אחד... (וההמשך: ובכי מן הצד האחר)].

ה' סולח מיד

הקיום של הכאב והשמחה יחד מתאפשר גם בזכות האמונה בכך שה' סולח לנו מיד. עלינו לדעת בוודאות שבכל פעם שאנחנו מבקשים סליחה מה', בכנות ומתוך חרטה אמיתית, הוא סולח לנו. ולכן, בברכת "סלח לנו" בתפילת העמידה אנחנו מבקשים מה' סליחה ומחילה, ומיד מברכים אותו על כך שסלח לנו: "ברוך אתה ה' חנון המרבה לסלוח". אם היה איזה ספק בסליחתו של ה', היינו אמורים שלא לסיים בברכה, כי "ספק ברכות להקל". אבל חז"ל תיקנו את הברכה כך משום שאין כל ספק בסליחתו של ה', ומיד כאשר אנחנו מבקשים ממנו סליחה הוא סולח!

אם קשה לנו להאמין שה' סולח לנו, עלינו ללמוד קל וחומר מבני האדם: הרי גם אדם חייב, לפי ההלכה, למחול מיד למי שביקש ממנו מחילה בחרטה אמיתית, גם אם חברו פגע בו פגיעה קשה מאוד. כאשר הגבעונים סירבו לסלוח על מה שעשה להם שאול, גזר דוד שהם לא יבואו בקהל ה', בגלל אכזריותם. אם כך, איך אפשר להעלות על הדעת שה' לא יסלח לנו כאשר תשובתנו כנה?

וּבְצִרְפוֹ עוֹד הָאֲמוּנָה וְהַבְּטָחוֹן, לְהִיּוֹת נְכוּן לְבוֹ בְּטוּחַ בֵּה',
כִּי חֲפֵץ חֶסֶד הוּא, וְחַנוּן וְרַחוּם וְרַב לְסִלְחָא, תְּכַף וּמְיָד שְׁמַבְקֵשׁ מְחִילָה
וּסְלִיחָה מֵאִתּוֹ יִתְבָּרַךְ
("כְּרַב רַחֲמֵיךָ מְחַה פְּשָׁעֵי" "כְּבִסְנֵי טְהֵרְנֵי", "וְכָל עֲוֹנוֹתַי מְחַה וְכוּ"),
בְּלִי שׁוּם סִפְקָא וְסִפְקָא בְּעוֹלָם.
וּכְמוֹ שְׁאֲנֹנוּ מְבָרְכִין בְּכָל תְּפִלַּת י"ח תְּכַף שְׁמַבְקֵשִׁים "סִלְחָ לָנוּ כּוּ" –
"בְּרוּךְ אַתָּה ה' חַנוּן הַמְרַבֵּה לְסִלְחָא",
וְהִי סִפְקָא בְּרִכּוֹת לְהַקְל, מְשׁוּם חֲשֵׁשׁ בְּרִכָּה לְבִטְלָה!
אַלְא, אֵין כָּאֵן שׁוּם סִפְקָא בְּלָל, מֵאַחַר שְׁבִקְשָׁנוּ "סִלְחָ לָנוּ" "מְחַל לָנוּ" ...
וְהִי אֶפְלוּ בְּמִדַּת בְּשֹׁר וְדָם כֵּן,
שְׁצַרְיָךְ הָאָדָם לְמַחַל תְּכַף וּמְיָד שְׁמַבְקֵשִׁים מִמֶּנּוּ מְחִילָה, וְלֹא יֵהֵא אַכְזָרִי
מִלְּמַחַל,
וְאֶפְלוּ בְּקוּטַע יַד חֲבֵרוֹ, בְּדִאֲתָא [כְּמוֹ שְׁכַתּוֹב] בְּגִמְרָא בְּסוּף פֶּרֶק ח דְּבִבְא
קִמָּא

וְאִם בִּקְשׁ מִמֶּנּוּ ג' פְּעָמִים וְלֹא מִחַל לֹו - שׁוּב אֵין צְרִיךְ לְבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ,
וְהַגְּבֻעוֹנִים שֶׁבִקְשׁ דְּוֹד הַמֶּלֶךְ עֲלֵיו־הַשְּׁלוֹם מֵהֶם מִחִילָה בְּעַד שְׂאוּל שֶׁהִמִּית
אֶת הַגְּבֻעוֹנִים, וְלֹא רָצוּ לְמַחֵל - גָּזַר דְּוֹד עֲלֵיהֶם שֶׁלֹּא יָבֵאוּ בְּקֵהֶל ה', שֶׁהֵם
רַחֲמָנִים וְכוּ', כַּדְּאִיתָא [כִּמְנו שְׁכַתוּב] בְּפִרְקָא דִּיבְמוֹת.
וּבְמִדַּת הַקְּדוּשׁ-בְּרוּךְ-הוּא, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה לְאֵין קֵץ.

אין סוף לסליחות

מדוע אנחנו חוששים שה' אינו סולח לנו? אחת הסיבות לכך היא שביקשנו ממנו סליחה שוב ושוב ושוב. הנטייה האנושית הטבעית היא שכאשר מבקשים מאדם סליחה בפעם הראשונה קל לו יותר לסלוח, אך כאשר המעשה חוזר ונשנה ובקשת הסליחה, כנה ככל שתהיה, חוזרת שוב ושוב, כבר קשה יותר לסלוח. אבל ה' הוא "חנון המרבה לסלוח", הוא סולח גם בפעם האלף. ה' אינו מוגבל ומצומצם כמונו, הוא אינסופי. ומול אינסוף אין ערך למספר, אין הבדל בין אחד למאה ובין מאה למיליון. ה' אינו מתעייף מלסלוח, רחמיו אינם כלים, ולכן הוא סולח לנו בכל פעם מחדש. בכל שנה, כשאנחנו חוזרים על אותו וידוי ומבקשים סליחה על אותם החטאים שביקשנו עליהם בשנה שעברה, ה' סולח לנו בדיוק כמו בפעם הראשונה.

הסליחה האינסופית של ה' מתגלה לא רק ביום הכיפורים, אלא בכל יום. קרבן התמיד בא לכפר על עוונות עם ישראל בכל יום, פעמיים ביום: תמיד של שחר - על העבירות שנעשו בלילה, ותמיד של בין הערביים - על העבירות שנעשו ביום. ומשחרב המקדש ובטל התמיד נתקנו התפילות לכפר על העוונות שבכל יום. ההבדל בין כפרת התמיד לכפרת יום הכיפורים הוא בחומרת החטא. התמיד בזמנו, ובימינו התפילה, מכפרים על ביטול מצוות עשה, ואילו יום הכיפורים מכפר על חטאים חמורים יותר.

וַיְמַה שְׁמִשְׁבָּחִים וּמְבָרְכִים אֶת ה' "חֲנוּן הַמְּרַבֵּה לְסִלְחָ" -

"הַמְּרַבֵּה" דִּיקָא,

וְכִמְנו שְׁפָתוֹב בְּעֻזָּא: "וְרַב לְסִלְחָ",

הֵינּוּ, שֶׁבְּמִדַּת בְּשָׁר וְדָם, אִם יַחֲטֵא אִישׁ לְאִישׁ וּבִקְשׁ מִמֶּנּוּ מִחִילָה וּמִחַל לֹו
וְאַחַר כֵּן חִזַּר לְסוּדוֹ - קִשָּׁה מְאֹד שֶׁיִּמְחַל לֹו שְׁנִית, וּמְכַל שְׁפָן בְּשִׁלִּישִׁית
וּרְבִיעִית.

אַבְל בְּמִדַּת הַקְּדוּשׁ-בְּרוּךְ-הוּא אֵין הַפְּרֵשׁ בֵּין פְּעַם אַחַת לְאַלְפֵי פְּעָמִים,

כִּי הַמִּחִילָה הִיא מִמִּדַּת הַרַחֲמִים, וּמִדוּתָיו הַקְּדוּשׁוֹת אֵין בְּבַחֲינַת גְּבוּל
וְתַכְלִית, אֲלָא בְּבַחֲינַת אֵין-סוּף,

כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב "כִּי לֹא כָלוּ רַחֲמָיו",
וְלִגְבֵי בְּחִינַת אֵין-סוּף אֵין הַפֶּרֶשׁ כִּלְל בֵּין מִסְפָּר קִטָּן לְגָדוֹל,
דְּכֵלָא קָמִיה כְּלָא מִמֶּשׁ חָשִׁיב, וּמִשְׁוֵה קִטָּן וְגָדוֹל וְכוּ'.
וְלָכֵן "מַעֲבִיר אֲשֶׁמוּתִינוּ בְּכֹל שָׁנָה וְשָׁנָה",
וְכֹל הַחֲטָאִים שֶׁמִּתְנַדְּדִים בְּ"עַל חֲטָא" מִדֵּי שָׁנָה, אֵף שֶׁחִזַּר וְעָבַר עֲלֵיהֶם -
חִזַּר וּמִתְנַדְּדָה עֲלֵיהֶם בְּיוֹם הַכַּפּוּרִים בְּשָׁנָה הַבָּאָה, וְכֵן לְעוֹלָם.
וְ"בְכֹל שָׁנָה וְשָׁנָה" לֹא דְוָקָא, אֱלֵא כְּמוֹ כֵּן בְּכֹל יוֹם וְיוֹם ג' פְּעָמִים מְבָרְכִים:
"בְּרוּךְ אַתָּה ה' חֲנוּן הַמְּרַבֵּה לְסִלּוּחַ",
וּכְמֵאמֶר רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרֵנָם לְבִרְכָה: "הַתְּפִלָּה כְּנֶגֶד תְּמִידִין תִּקְנִיָּה", וְתִמִּיד
שֶׁל שַׁחַד הֵיךְ מְכַפֵּר עַל עֲבֻרוֹת הַלַּיְלָה, וְתִמִּיד שֶׁל בֵּין הָעֲרֻבִים עַל שֶׁל יוֹם,
וְכֵן מִדֵּי יוֹם בְּיוֹם לְעוֹלָם;
אֱלֵא שְׁיֹס הַכַּפּוּרִים מְכַפֵּר עַל עֲבֻרוֹת חֲמוּרוֹת, וְהַתְּמִיד, שֶׁהוּא קָרִיב עוֹלָה,
מְכַפֵּר עַל מִצְוֹת עֲשֵׂה בְלִבָּה,
וְכֵן הַתְּפִלָּה בְּזִמְנָה הַזֶּה עִם הַתְּשׁוּבָה, כְּנֹזֵק לְעֵיל.

שלא אחטא עוד

הביטחון בכך שה' יסלח לנו ובכך שה' מוחל על חטאינו בכל יום יכול להישמע כנותן לגיטימציה לחטא, כמו האמירה "אחטא ואשוב". אך האמת היא שתהום פעורה בין שתי האמירות הללו.

המוקד של אמירת "אחטא ואשוב" הוא הרצון לחטוא. אדם רוצה לחטוא אבל ירא מהעונש, ולכן הוא מחליט: "אחטא ואשוב", כך יוכל ליהנות מהחטא ולא לסבול מהעונש. אדם כזה אינו מעוניין בקשר עם ה', אלא ברצון הפרטי שלו ובהנאה שלו, והוא הופך את התשובה לכלי המשרת את החטא עצמו. בלעדיה לא היה עובר על דבר ה', ובגללה הוא מרשה לעצמו לעשות זאת. לכן "אין מספיקן בידו לעשות תשובה". הוא אינו מקבל סיוע מה' לחזור בתשובה, כי תשובתו היא חלק מהחטא עצמו. אך אפילו מי שנפל ב"אחטא ואשוב", אם ייזום את תשובה, יתחרט באמת על המעשה, וירצה לחזור ולקיים את רצון ה', תשובתו תתקבל.

לעומת זאת, המוקד של האמונה שה' סולח לנו מיד, "חנון המרבה לסלוח", הוא הקשר שלנו עם ה'. אנחנו רוצים לשוב אל ה', להיות מחוברים וקשורים אליו, ולהסיר את המחיצות שיצרנו בחטאינו. אנחנו אינו מעוניינים בחטאים, ולכן עוד לפני בקשת המחילה אנחנו מבקשים "והחזירנו בתשובה שלמה

לפניך". לפיכך גם ה' מסייע לנו בתשובה, ומיד כשאנחנו באים להיטהר מן החטאים שלנו, הוא מוחל וסולח לנו עליהם.

ההכרה במיידיות הסליחה של ה' מחליפה את הכאב על הריחוק מה' בשמחה גדולה על החיבור המחודש ועל רחמיו העצומים של ה', שמסכים ברגע אחד לסלוח לנו ולקרב אותנו אליו.

ואין זה "אחטא ואשוב",

כי הינו דוקא שבשעת החטא היה יכול לכבש יצרו, אלא שפומך בלבו על התשובה,

ולכן, הואיל והתשובה גורמת לו לחטא – "אין מספיקין וכו'".

ואף גם זאת "אין מספיקין" דיקא, אבל אם דחק ונתחזק ונתגבר על יצרו ועשה תשובה – מקבלין תשובתו.

אבל אנו שמבקשים בכל יום: "סלח לנו" – אנו מקדימין לבקש: "והחזירנו בתשובה שלמה לפניך", דהינו שלא נשוב עוד לבסלה,

וכן ביום הכפורים מבקשים: "יהי רצון מלפניך שלא אחטא עוד" – מספיקין ומספיקין,

כמאמר רבותינו זכרונם לברכה: "הבא לטהר מסייעין אותו" –

"הבא" דיקא, מיד שבא.

ואי לזאת, גם הסליחה והמחילה היא מיד.

לא שוכחים את החטא

למדנו שה' סולח מיד כשאנו שבים, ומטהר אותנו מן החטא. מדוע, אם כן, כתוב בתהילים "חטאתי נגדי תמיד"? לשם מה יש צורך להמשיך ולזכור את החטא גם אחרי שה' סלח עליו? מדוע אי אפשר להשתחרר ממנו לחלוטין? משום שאדם שחטא וחזר בתשובה יישאר לנצח "בעל תשובה". פירוש הפסוק "חטאתי נגדי תמיד" הוא: החטא שלי נשאר תמיד מול עיניי, אך הוא אינו קרוב אליי אלא "נגדי" – כלומר, במרחק מה ממני. לאחר ההיטהרות מן החטא אנחנו עובדים את ה' מתוך שמחה, בתשובה עילאה, אך איננו מוחקים את החטא מזיכרוננו. זכרון החטא נותן לנו כנות וזהירות בקשר שלנו עם ה', מזכיר לנו לאן אנחנו עלולים ליפול ועוזר לנו לדעת את מקומנו ולא להתגאות.

כאשר באים עלינו קשיים וצרות, זכרון החטאים שלנו עוזר לנו לקבל אותם מתוך שמחה. איננו מצפים שמציאות החיים שלנו תהיה מושלמת משום שאנחנו בעצמנו איננו מושלמים. חטאנו, פגמנו בקשר שלנו עם מקור החיים, ולכן אנחנו מקבלים את הייסורים שבאים עלינו באהבה ובשמחה. איננו כועסים

על אי השלמות שאנחנו פוגשים באנשים ובמציאות, משום שאנחנו בעצמנו איננו שלמים אלא חסרים. זכירת החיסרון שלנו מאפשרת לנו לפתוח את הלב, ולקבל את החיים מתוך ענווה ושמחה. הסובלנות כלפי החיסרון שבזולת, כלפי החיסרון שבעולם, מעוררת מחילה נוספת של ה' על החטאים שלנו: "כל המעביר על מידותיו מעבירים לו על כל פשעיו".

וְמָה שֶׁכָּתוּב "וְחַטָּאתִי נִגְדִי תִמְד" – אֵין הַמְּכֹון לְהִיּוֹת תִּמְד עֲצֵב נְבוּזָה חֵס וְשָׁלוֹם,
דִּהָא כְּתִיב בְּתַרְיָה: "תִּשְׁמִיעֵנִי שְׁשׁוֹן וְשִׁמְחָה וְגו' וְרוּחַ נְדִיבָה תִסְמְכֵנִי וְגו'",
וּמְשׁוּם שֶׁצָּרִיךְ לְהִיּוֹת כָּל יָמָיו בְּתִשְׁבּוּבָה עֲלֵאָה, שֶׁהִיא בְּשִׁמְחָה רַבָּה פְּנוּכָר לְעֵיל.
אֵלָּא "נִגְדִי" דִּיקָא [דוּקָא], כְּמוֹ: "וְאֵתָה תִתִּיצֵב מִנְגָד", "מִנְגָד סָבִיב לְאֵהֶל מוֹעֵד יַחְנו", וּפְרָשׁ רַשִׁי "מִרְחוֹק".
וְהַמְּכֹון, רַק לְבִלְתִּי רוּם לְכָבוֹ, וְלִהְיוֹת שֶׁפֶל רוּחַ בְּפָנָי כָּל הָאָדָם, כְּשִׁיְהִיָּה לְזַכְרוֹן בֵּין עֵינָיו שֶׁחַטָּא נִגְדִי ה'.
וְאִדְרָבָה, לְעֵנֵן הַשְׁמָחָה יוֹעִיל זְכוֹן הַחַטָּא בִּיתָר שְׂאֵת,
בְּכַדִּי לְקַבֵּל בְּשִׁמְחָה כָּל הַמַּאֲדָעוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבְאֹת, בֵּין מִן הַשְּׂמִים, בֵּין עַל-יְדֵי הַבְּרִיּוֹת, בְּדַבּוּר אֹו בְּמַעֲשֵׂה
(וְזוֹ עֲצָה טוֹבָה לְהַנְצִיל מִכַּעֵס וְכָל מִינֵי קַפְיָדָא וְכו').
וּכְמֵאֵמֶר רַבּוֹתֵינוּ-זְכוֹנָם לְבָרְכָה: "הַנְּעֻלְבִין וְאֵינָן עוֹלְבִין, שׁוֹמְעִים חֲרַפְתָּם וְאֵינָן מְשִׁיבִים, עוֹשִׂים מֵאֲהָבָה וְשִׁמְחִים בִּיסוּרִים וְכו'",
וְכָל הַמַּעֲבִיר עַל מִדּוֹתָיו – מַעֲבִירִים לוֹ עַל כָּל פְּשָׁעָיו".

שאלות לסיכום ולחזרה:

1. איך אפשר לעבוד את ה' מתוך שמחה גם בשעה שמכניעים את הלב בעבודת התשובה?
2. איך אנחנו יכולים להיות בטוחים שה' סולח לנו?
3. מדוע הביטחון שה' סולח אינו דומה לאמירה "אחטא ואשוב"?
4. מה נתן לנו זיכרון החטא?